

Debreceni Boglárka

Lobogók, kofferek, fuckin' csillagok

Szombathy Bálint: „Ötágú”

↳ Erlin Galéria, Budapest

↳ 2012. február 15-28.

Úgy voltam én a vöröscsillaggal, mint tolvaj szarka a csillogó tárgyakkal. A sok jelentésréteggel rendelkező szimbólum nem volt számomra más, mint vonzó csecsebecse, a polgárpukkasztás eszköze. Emlékszem, hogy megörültem, amikor gimnazista koromban találtam egy karácsonyfadísznek álcázott, szép, kővér példányt az egyik papírboltban. A szintetikus holmi úgy nézett ki, mint a Kreml tornyai az októberi forradalom 20. évfordulóján rubinüvegéből készültre lecserélt, hajdan rézzel borított, rozsdamentes acélvázba foglalt, féldrágakő-lapokból álló, újpogány pentagrammák, azzal a különbséggel, hogy legfelső ágának a tetejére kör alakú felfüggesztőt forrasztottak. Persze, rögtön kihasználtam a tárgy jellegéből adódó előnyeit, bőrre fűztem és a nyakamba biggyesztettem, ha már tiltott jelkép, lássuk, mit szólnak a suliban. Az egészben az volt a legfurcsább, hogy anyámon kívül senki nem szólt semmit, ő viszont nyomatékosan kérte, hogy *tüntessem el, mert ez nem játék. Nagyon komoly dolog.* Valóban. Szombathy Bálint, aki totalitárius diktatúrák jelképeivel dolgozik,¹ és több mint negyven évvel ezelőtt használta először munkássága során e motívumot, kiválóan „szemlélteti” a történelmi tények és társadalmi konfliktusok komolyságát, illetve az ezekhez kapcsolódó szimbólumok, motívumok erejét azok számára, akik nem éltek diktatórikus rendszerben, nem tapasztalták meg annak előnyeit, hátrányait és visszáságait, létrehozásának és/vagy szétbomlásának a körülményeit.

Az Erlin Galériában kiállított, a Laibach-fellépéssel egybekötött és az A38 hajón megvalósított performansz² emlékét őrző, Szombathy vérével megöntözött *Jugoszláv zászló* (2010) a délszláv háborúba torkolló, hatalmas emberáldozatot követelő, nyomasztó korszak lenyomata, emléke. A jóléti szocializmus vív-

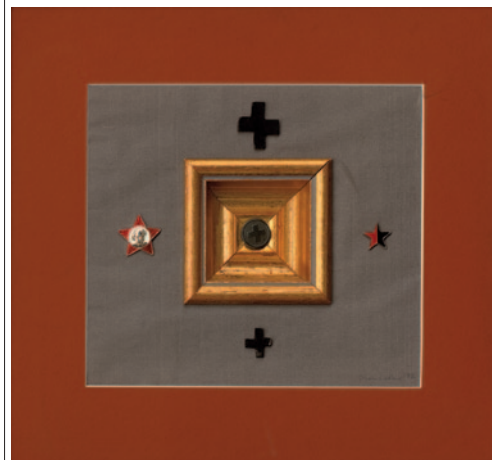
1 Nem csak a vörös csillaggal, hanem a sarló-kalapáccsal és a fekete Malevics-kereszttel is.

2 *Hommage to Laibach – Szombathy Bálint performansza.*

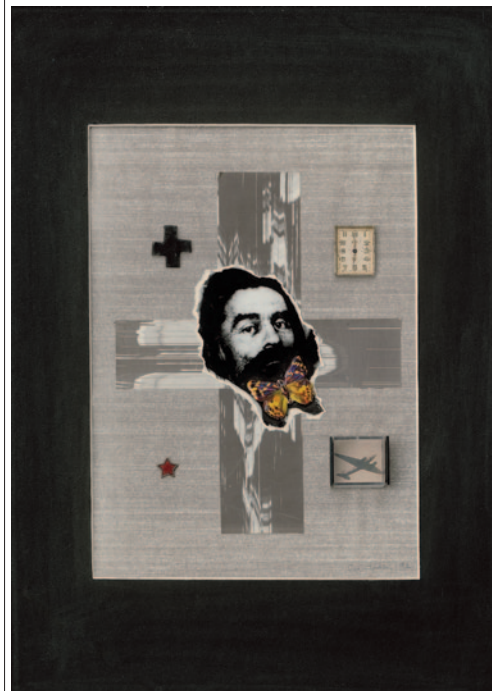
A38 Hajó, Budapest, 2010. december 10. (Az akció a *Ljubjana Calling Fesztivál* keretében kerül megrendezésre az A38 új kiállítóterében.) ld. még: <http://www.a38.hu/hu/cikk/laibach-30-eve-a-tabudontes-elharcosai>

SZOMBATHY BÁLINT
Hommage to the
Laibach, 2010,
performansz,
A38 Hajó,
Budapest, 2010

SZOMBATHY BÁLINT
Memento mori!, II., vegyes technika, 1992

SZOMBATHY BÁLINT
Memento mori!, III., 1992, vegyes technika

mányaiért, a mesterségesen összekovácsolt egységért, s később ennek az egységnek a meg- és szétbontásáért meggyőződésből vagy kényszerűségből Jugoszlávia minden állampolgára a vérét adta, átvitt értelemben vagy szó szerint. A zászló központi eleme a vörös csillag, a hatalom, az erő, az öt földrész, a munkásforradalom, az ember szimbóluma, körülötte a formáját követő, a balkáni térség valamennyi tagállamát érintő kivágás a térképen. Az a krétával vörösre festett csillag, amit ART LOVER (Szombathy Bálint) sablonként használt a *My City Belgrade* fesztiválon a kompozíció elkészítéséhez, és amelynek a hátoldalát akkor feketére festette, szintén megjelenik az Erlinben. A stendhali címet viselő *Vörös és fekete* körbe-körbe forog egy csokitorta-szerű talapzaton,

Szipőcs Krisztina

A műteremtől az orrig – öt téma, mely megrengette a művészeti világot

William Kentridge: *Five themes*

egy szokványos posztamens tetején. Csak-hogy ez az életnehabostorta-vörösséffekete szó szerint le van szarva. A csillag ágain és körülötte kutyagumik éktelenkednek, pedig a hatalmi jelképeket, az általuk közvetített jelentéstartalmakat, mint az fentebb is kiderült már, nem szabad semmibe venni, elfelejteni. A kiállítóterben porcelán nippként talicskáját tologató, építgető Mao Ce-tung működése például mintegy hetvenmillió emberéletbe került, és a kínai történelem kulturális örökségének jelentős részét megsemmisítette (*Az ifjú Mao talicskátol*, 2012). A Szovjetunió, a kommunizmus építésének, Sztálin és Trockij áldozatainak száma szintén milliókban mérhető (*Huszonhárom millió*, 1992). A munka hőseinek álmait betemetik a tárnák (*Szocialista bányászbrigád a tárna előtt*, 2002). A menekülők, teletömött kofferekben cipelik magukkal a múltat a jövőbe: egy baltát, egy rendszámtáblát, a Tito halálát közlő belgrádi napilapot, a vajdasági magyarok zászlaját, kinek mi jutott (*Koffer*, 1997).

Memento mori! (I-III. 1992) hirdeti a meglőtt férfi nyakszirtjén lévő ragtapasz-rózsakereszt (I.), az egyenlő szárú pentagrammája (rózsája) helyén megjelenő férfifej szakállán a pillangó, az újjászületés, a változás, a mulandóság, a lélek tarka szimbóluma (II.), az intarziás négyzet közepén és körül elhelyezett görögkeresztek, ötágúak (III.). Emlékezz a múltra, hogy könnyebben észrevedd a jelen visszásságait. Ezen a ponton pedig az aktuális társadalmi-politikai helyzetekre, életproblémákra, konfliktusokra folyamatosan reflektáló művész, attól tartok, nem csak az amerikai lobogó csillagos dollárfellegei ellen tiltakozik (*A pénzben hiszünk / In Money We Trust*, 2012), tovább gondolva az *In God We Trust-In Art We Trust* intervenciót (1985). A mellékes tartalmakat azonban árnyalni kell.

A háttértevékenység kifejtésében szerencsére egy öreg harcosnak van gyakorlata.³ Lehet, hogy tévedek, de úgy érzem, hogy amikor Szombathy Bálint a fiatal művészek jelképek, szociális és társadalmi problémák iránti érzéketlenségéről beszél egy nemrég adott interjújában,⁴ nem pusztán az ötágúak karácsonyfadíszekké silányulására gondol, hiszen kit érdekelnek ma már az áldozatokon, a megszállott emlékezetkutatókon és a megtorlókon kívül a vörös csillagok? Az „aktivistákat”, a „földalatti ellenállás” vezéralakjait, a „partizánokat”, azokat, akik látják, és észre merik venni, hogy a szabad véleménynyilvánítás ismét veszélybe került. Mert *Sohse hull le a vörös csillag*.⁵

3 Szombathy a *Zászlók* (1971-72) akció fotódokumentációját a rendszerváltás után mutatta be először.

4 http://hvg.hu/kultura/20120221_performance_szombathy_balint_kepzomuvesze

5 Ady Endre: *Csillagok csillaga*, 1907

Szerencsések azok, akik láthatták WILLIAM KENTRIDGE *Five themes* (Öt téma) című retrospektív kiállítását a többéves turné valamelyik állomásán, mert kivételes, életre szóló élményben részesülhettek (egy szerző nem túl gyakran ragadtathatja el magát ennyire egy múzeumlátogatás kapcsán, de ezúttal bátran állók a szkeptikusok elébe). A San Francisco-i MoMA és a Norton Museum of Art által szervezett, 2009-ben útnak indított,¹ majd az elmúlt három évben New Yorkban,² Párizsban,³ Jeruzsálemben,⁴ Amszterdamban⁵ és Moszkvában⁶ is bemutatott, lenyűgözően gazdag, elgondolkodtató és a szó legjobb értelmében véve látványos kiállítás 2010 őszén a magyar közönség számára is elérhető közelségben, a bécsi Albertinában⁷ járt; e sorok szerzője is ezt a változatot látta.⁸ A vándorkiállítás soron következő állomása a melbourne-i Australian Centre for Moving Image lesz, ahol május végéig mutatják be Kentridge több mint hatvan munkáját: videóinstallációit, animációs filmjeit, rajzait, színházi modelljeit és szobrait.⁹ A Kentridge kiállítás kurátora MARK ROSENTHAL, a Norton Museum munkatársa volt, aki a művésszel együttműködve öt téma köré csoportosította a műveket, innen a cím: *Five Themes*, illetve a kiállítás alkalmából kiadott, impozáns könyv borítóján látható vizuális jel: K5, vagyis „Kentridge 5 témája”. Hogy melyek ezek a témák? Olykor banális, máskor kultúrtörténeti vagy költői reminiscenciákat hordozó fogalmak, képek, utalások, amelyek alkalmasak egy teljes művészi univerzum megrajzolására. Így „a művész műterme”, illetve az önarckép műfaja, majd a „vastag idő”, amely megüli hétköznapjainkat (mint a guánó), az „alkalmi és maradék remény” a korrupt és romlott világban; a Varázsfuvola mint a fény és az árnyék példázata, s végül az abszurd egyetemes tanulságai az orosz irodalom és forradalom képein keresztül. A világszerte vándoroltatott, népszerű kiállításon ez az öt téma – költői kép, élethelyzet, figura, kultúrtörténeti toposz, előkép – foglalja keretbe Kentridge trendeken és iskolákon felül álló, összetéveszthetetlen stílusú és hangulatú, szuggesztív életművét.

1 William Kentridge: *Five themes*. San Francisco Museum of Modern Art, 2009. március 14 – május 31., Modern Art Museum of Fort Worth, Texas, 2009. július 11 – szeptember 27.; Norton Museum of Art, West Palm Beach, Florida, 2009. november 7 – 2010. január 17.

2 Museum of Modern Art, New York, 2010. február 24 – május 17.

3 Jeu de Paume, Párizs, 2010. június 29 – szeptember 5.

4 Israel Museum, Jeruzsálem, 2011. március 5 – május 29.

5 Stedelijk Museum, Amszterdam, 2011. július 7 – október 2.

6 GARAGE Centre for Contemporary Culture, Moszkva, 2011. szeptember 30 – december 1.

7 Albertina, Bécs, 2010. október 30 – 2011. január 30.

8 A Szépművészeti Múzeum kamarakiállítása (2011. szeptember 20 – október 16.) a retrospektív egyetlen termét, az „*I am not me, the horse is not mine*” című videóinstallációt mutatta be, egy informatív portréfilmmel, illetve egy egynapos, alkalmi vetítéssel kiegészítve, mely válogatást adott Kentridge animációs filmjeiből. Ami a videóinstallációt illeti: aki nem látta az eredeti verziót, talán nem is vette észre (?), de az amúgy kristálytisza, nagy felbontású filmeket a Szépművészeti Múzeum Dór csarnokában szedett-vedett projektorokon, elcsúszott, elszíneződött, rossz felbontású vetítéseken nézhették. Még kellemetlenebb volt azonban az erőltetett árukapcsolás Kovácsnai György életművével és a hatalmas felhajtás Kentridge („korunk egyik világszerte legelismerőbb kortárs művésze, 2009-ben a *Time* magazin a világ 100 legbefolyásosabb embere közé sorolta”, idézet: Szépm. Múz.) körül, ami talán akkor is túlzás lett volna – tekintetbe véve Kentridge személyiségét és műveit –, ha sikerül a művész életműkiállítását Budapestre hozni. A hisztéria eredményeként lelkes tömegek maradtak ülöhely nélkül és kényszerültek udvariasan végighallgatni a helyi közreműködők promóciós szövegeit 2011. október 4-én, míg végre sor került Szántó András és William Kentridge beszélgetésére a színpadi reflektorok vakító fényében.

9 Australian Centre for the Moving Image, Melbourne, 2012. március 8 – május 27.